

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії Східної Європи

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

доц. А. В. Пантелеймонов

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Історія вітчизняного приватного підприємництва

(назва навчальної дисципліни)

спеціальність (напрямок) _____ 032 історія та археологія

факультет _____ історичний

рівень освіти _____ другий (магістерський)

2018 /2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету (інституту, центру)

“15” червня 2018 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Волосник Ю. П., докт. істор. наук, професор

Програму схвалено на засіданні кафедри
Історії Східної Європи

Протокол від “5” червня 2018 року № 14

проф. Духопельников В. М.
В. о. завідувача кафедри _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
історичного

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “8” червня 2018 року № 10

доц. Тумаков О. І.
Голова методичної комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Історія вітчизняного приватного підприємництва» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

магістр

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

032 історія та археологія

Спеціальності (напряму) _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «*Історія вітчизняного приватного підприємництва*» є на основі історичних джерел і літератури відтворити процес розвитку вітчизняного приватного підприємництва, показати його особливості, ознайомити студентів із загальними поняттями, специфічними термінами, що відображають розвиток різних сфер підприємництва, дати загальне уявлення про соціокультурну специфіку вітчизняного підприємництва та етичні його традиції.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

1.2. Основне завдання вивчення дисципліни «*Історія вітчизняного приватного підприємництва*» полягає у тому, щоб на основі сучасних наукових розробок показати етапи і особливості розвитку приватного підприємництва, його структуру і організаційно-правові історичні форми функціонування, визначити роль окремих персоналій вітчизняних і зарубіжних підприємств в процесі культурно-господарського життя країни, усвідомлення значення дії культурно-релігійного та ментального чинників в перебігу розвитку приватного підприємництва. Під час лекцій та самостійної роботи студенти повинні оволодіти навичками роботи з історичними джерелами, загальною та спеціальною літературою.

1.3. Кількість кредитів

4 кредити

1.4. Загальна кількість годин

120 годин

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	-й
Семестр	
1-й	-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
88 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

знати :

що вітчизняне приватне підприємництво є невід'ємною частиною циклу історичних дисциплін і вивчає процеси виникнення, розвитку підприємництва, його специфічні риси і соціокультурні традиції вітчизняного бізнесу. Засвоєння курсу дозволить студентам розширити знання про багатство, розмаїття соціоекономічної культури, що є невід'ємною частиною культури загальнолюдської цивілізації.

вміти :

логічно мислити і викладати матеріал, робити аргументовані висновки, користуватися наочними приладами, додатковою літературою, користуватися основними специфічними термінами. Під час лекцій і самостійної роботи студент повинен оволодіти навичками роботи з історичними джерелами, спеціальною та загальною літературою.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання курсу.

Тема 2. Джерельна база та історіографія історії підприємництва.

Тема 3. Підприємництво на теренах України в античну епоху.

Торгово-промислове підприємництво в стародавніх античних полісах Північного Причорномор'я. Ергастерії. Розвиток промислів. Купецькі об'єднання. Лихварство. Внутрішня торгівля. Становище торговців в античному полісі. Зовнішня торгівля з Грецією, Східним та Західним Середземномор'ям, Римом та Скіфією.

Тема 4. Розвиток приватного підприємництва в епоху Київської Русі.

Розвиток товарно-грошових відносин. Зростання ремісничого підприємства в містах Київської Русі. Внутрішня та зовнішня торгівля. "Руська Правда" та господарсько-підприємницька діяльність. Гуманізм господарського права Стародавньої Русі. Етика давньоруських купців – підприємців.

Тема 5. Підприємництво в польсько-литовську епоху.

Вплив монголо-татарської навали на розвиток товарно-грошових відносин. Занепад торгівлі та ремесел. Відродження господарського життя. Корпоративні організації ремісників та купецтва. Лихварські міські ринки – центр торгівлі. Зародження ярмарків. Торгівля з Візантією, країнами Сходу та Західної Європи. Вплив релігійного чиннику та національних традицій на розвиток підприємницької активності в епоху Середньовіччя та Нового часу.

Тема 6. Розвиток приватного підприємництва в Гетьманщині, Слобідській, Правобережній та Західній Україні (середина XVI – друга половина XVIII ст.).

Нові риси в розвитку підприємництва. Виникнення мануфактур. Мануфактурне виробництво та його форми. Зовнішня та внутрішня торгівля. Українські землі в процесі формування Всеросійського ринку. Ярмаркова торгівля. Підприємництво на землях Запорізької Січі. Розвиток підприємницької активності на західноукраїнських землях.

Тема 7. Розвиток підприємництва в Росії в ранньомодерну епоху.

"Новий період" російської історії і формування загальноросійського ринку. Виникнення ярмарків. Поява перших мануфактур. Грошовий обіг і кредит. Новоторговий статут (1667р.) та його значення. Підприємницька етика. Вплив реформ Петра I на розвиток підприємництва. Політика протекціонізму. Купецька корпорація. Чинники, що перешкоджали розвитку приватного підприємництва. Держава і підприємці. Суперечливість відносин у становому суспільстві. Відміна внутрішніх митних кордонів.

Тема 8. Приватне підприємництво в умовах кризи кріпосницької системи господарювання та становлення ранньоіндустріального суспільства (XVIII – середина XIX ст.).

Розвиток мануфактурного виробництва. Криза кріпосної мануфактури. Поява фабрики. Промисловий переворот та його вплив на підприємницьку діяльність. Торгове підприємництво. Формування нових форм підприємництва. Чумацтво. Гальмуюча роль кріпацтва у розвитку передових форм підприємництва.

Тема 9. Підприємництво та меценатство в період капіталізму (1861 – 1917).

Скасування кріпацтва. Основні напрями та організаційно-господарські форми підприємництва: товариство та їх типи. Акціонерне підприємництво. Біржі та їх вплив на розвиток приватнопідприємницької ініціативи. Розвиток банківської справи. Становлення фондового ринку. Підприємництво в аграрній сфері. Грюндерство. Залізничне будівництво. Регулюючий вплив держави. Виникнення верств капіталістів-підприємців. Підприємницька етика. Благодійництво та меценатська діяльність. Персоналії вітчизняних підприємців. Утворення монополістичних об'єднань (фінансово-промислових груп). Соціальний статус підприємців. Підприємці та владні структури. Підприємці та наймані робітники. Іноземний та вітчизняний капітал у розвитку великої промисловості. Система заохочень підприємців російським урядом. Підприємництво на західноукраїнських землях. Чинники, що стимулювали розвиток українського підприємництва.

Тема 10. Приватне підприємництво в радянській державі (1917 – 1991).

Доба воєнного комунізму – ліквідація легальних форм підприємництва. Відродження приватного підприємництва в економіці в часи НЕПу. Соціокультурні особливості зародження нової буржуазії та розвиток підприємницької активності в різних галузях народного господарства. Особливості становища непманів при радянському режимі. Організаційно-господарські форми підприємницької діяльності непманів. Державне регулювання підприємництва. Руйнація непу та ліквідація приватнопідприємницького сектору в економіці. Експропріація нової буржуазії. Функціонування нелегальних форм бізнесу в умовах планово-директивної радянської економічної системи та боротьба держави з тіньовим підприємництвом. Легалізація підприємництва на етапі перебудови.

Тема 11. Відродження та становлення приватного підприємництва в пострадянський період (початок 1990х – початок XXI ст.).

Початок та особливості відродження приватнопідприємницької діяльності. Основні організаційно-господарські форми та напрями бізнес-діяльності. Нові підприємці. Регулюючий вплив держави на становлення та функціонування ринку та підприємництва. Бізнес та суспільство. Підприємці і влада. Меценатська та благодійницька діяльність бізнес-еліти. Проблеми детінізації бізнесу.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	семін.	лаб.	інд.	СР
1	2	3	4	5	6	7
Тема 1. Вступ. Предмет та завдання курсу.	8	2				6
Тема 2. Джерельна база та історіографія історії підприємництва.	8	2				6
Тема 3. Підприємництво на теренах України в античну епоху.	8	2				6
Тема 4. Розвиток підприємництва в епоху Київської Русі.	10	4				6
Тема 5. Підприємництво в польсько-литовську добу.	8	2				6
Тема 6. Розвиток приватного підприємництва в Гетьманщині, Слобідській, Правобережній та Західній Україні (сер. XVII – др. пол. XVIII ст.).	8	2				6
Тема 7. Розвиток підприємництва в Росії в ранньомодерну епоху.	6	2				4
Тема 8. Приватне підприємництво в умовах кризи кріпосницької системи господарювання та становлення ранньоіндустріального суспільства (XVIII – середина XIX ст.).	16	4				12
Тема 9. Підприємництво в добу капіталізму в Росії (1861 – 1917).	18	6				12
Тема 10. Приватне підприємництво в радянській державі (1917 – 1991).	16	4				12
Тема 11. Відродження та становлення приватного підприємництва в пострадянський період	14	2				12
Всього годин	120	32				88

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять
Планом не передбачено.

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Вступ. Предмет та завдання курсу.	6
2	Джерельна база та історіографія історії підприємництва.	6
3	Підприємництво на теренах України в античну епоху.	6
4	Розвиток підприємництва в епоху Київської Русі.	6
5	Підприємництво в польсько-литовську добу.	6
6	Розвиток приватного підприємництва в Гетьманщині, Слобідській, Правобережній та Західній Україні (сер. XVII – др. пол. XVIII ст.).	6
7	Розвиток підприємництва в Росії в ранньомодерну епоху.	4
8	Приватне підприємництво в умовах кризи кріпосницької системи господарювання та становлення ранньоіндустріального суспільства (XVIII – середина XIX ст.).	12
9	Підприємництво в добу капіталізму в Росії (1861 – 1917).	12
10	Приватне підприємництво в радянській державі (1917 – 1991).	12
11	Відродження та становлення приватного підприємництва в пострадянський період	12
	Разом	88

6. Індивідуальні завдання

Планом не передбачено

7. Методи контролю

Контрольна робота, екзамен (чотирирівнева шкала оцінювання).

8. Схема нарахування балів

Контрольна робота 1	Контрольна робота 2	Підсумковий контроль (екзамен)	Сума
20	20	60*	100

*Екзаменаційний білет складається з 3-х питань, кожне з яких оцінюється по 20 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Агеев А. И. Предпринимательство: проблемы собственности и культуры.
2. Антоненко Л. "Мягкая составляющая" в мировой экономике // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. - №1.
3. Архипов В. А., Морозов Л. Ф. Борьба против капиталистических элементов в промышленности и торговле. 20-е – нач. 30-х годов. – М., 1978.
4. Бак И. С. Биржа на Западе и в СССР. – М., 1996.
5. Банковская энциклопедия. – К. 1914 – 1916.
6. Барышников М. Н. Деловой мир России: Историко-биографический справочник. – СПб, 1998.
7. Берлин П. А. Русская буржуазия в старое и новое время. – М., 1922.
8. Блок М. Апология истории. – М., 1985.
9. Борисов С. М. Рубль: золотой, червонный, советский... Проблема конвертируемости. – М., 1997.
10. Боханов А. Н. Крупная буржуазия России. Конец XIX в. – 1914 г. – М., 1992.
11. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV – XVIII вв. В 3-х т. – М., 1985 – 1992.
12. Бухарин Н. И. Избранные произведения. – М., 1988.
13. Булгаков С. Н. Философия хозяйства // Булгаков С. Н. Сочинения. В 2 т. – М., 1993.
14. Вавилов Ю. Я. Государственный кредит: прошлое и настоящее. – М., 1992.
15. **Волосник Ю. П. Нова буржуазія України та розвиток приватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки непу. – Х., 2002.**
16. **Волосник Ю. П. Підприємці і приватне підприємництво у радянській державі в добу НЕПу. Х., 2014.**
17. Вишневецький А. Г. Серп и рубль: консервативная модернизация в СССР. – М., 1998.

18. Вся Украина: Адресно-справочная книга на 1926/27 год. – Х., 1926.
19. Гиндин И. Ф. Русские коммерческие банки. – М., 1948.
20. Голобуцкий В. Економічна історія України. – К., 1970.
21. Гражданский кодекс УССР. – Х., 1928.
22. Гуржій О. Україна в системі всеросійського ринку 60- 90-х років XIX ст. – К., 1968.
23. Демчик Е. В. История частного предпринимательства в России в 1920-е годы: от возрождения к ликвидации // Очерки истории бизнеса. – СПб, 2001.
24. Дихтяр Б. А. Внутренняя торговля дореволюционной России. – М., 1960.
25. Дьяченко В. П. История финансов СССР (1917 – 1950). – М., 1978.
26. **История СССР с древнейших времен до наших дней. В 12-ти томах. – М., Изд-во наука, 1968.**
27. **История России с древнейших времен до конца XVII века/ А. П. Новосельцев, А. Н. Сахаров. В. И. Булганов. – ООО "Издательство АСТ – ЛТД"., 1998. – 576 с.**
28. **История России с начала XVIII века до конца XIX века/ Л. В. Милов., П. Н. Зырянов, А. Н. Боханов. – М., ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999. – 544 с.**
29. **История России. XX век/ А. Н. Боханов, М. М. Горинов, В. П. Дмитренко. – М., ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999. – 608 с.**
30. Карякина Т. Теневая экономика в СССР // Вопросы экономики. – 1990. - №3.
31. Кругляк Б. А. Внутренняя торговля Украины в конце XIX – в начале XX ст. – Саратов, 1992.
32. Лантух В. В. Становление и развитие торговли на Украине. 1921 – 1932 гг. – Х., 1992.
33. Ле Гофф Ж. Другое средневековье: Время, труды и культура Запада. – Екатеринбург, 2002.
34. Лозанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.). – К., 1999.
35. Лященко П. Н. История народного хозяйства СССР. В 3-х т. – М., 1950 – 1956.
36. Нельга Т. О. Українське підприємництво: історичні передумови і соціокультурні домінанти // Філософська і соціологічна думка. – 1994. - № 7 – 8.
37. Оглоблин А. Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика. – К., 1925.
38. Оль П. В. Иностранные капиталы в России. – Пг. – 1922.
39. Орлов И. Б., Пахомова С. А. "Ряженные капиталисты" на нэповском празднике жизни. – М., 2007.
40. Осадчая А. И. Биржа в России // Вопросы истории. 1933. - №10.
41. Очерки истории развития народного хозяйства Украинской ССР. – М., 1954.
42. Погребинский А. П. Государственно-монополистический капитализм в России. Очерки истории. – М., 1959.

43. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. – К., 1998.
44. Россия нэповская. – М., 2002.
45. Струмилин С. Г. Очерки экономической истории России. – М., 1960.
46. Туган-Барановский М. Русская фабрика. Т. 1.
47. Февр Л. Бои за историю. – М., 1991.
48. Цыперович Г. Синдикаты и тресты в дореволюционной России и в СССР. Из истории организационных форм промышленности за последние 50 лет. – М., 1927.
49. Шумпетер И. Теория экономического развития. – М., 1982.

Допоміжна література

1. 1000 лет русского предпринимательства. – М., 1995.
2. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990.
3. Герберштейн С. Записки о Московии. – М., 1986.
4. Зомбарт В. Современный капитализм. Т. 3. Хозяйственная жизнь в эпоху развитого капитализма. – М., Л., 1929.
5. Історія народного господарства Української РСР. У 3-х т., 4-х кн. – К., 1966 – 1968.
6. История предпринимательства в России. В 2-х т. – М., 1999 – 2000.
7. История социалистической экономики СССР. В 7 т. Т. 2. Переход к нэпу. – М., 1976.
8. Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу: історико – економічне дослідження. – Х., 1997.
9. Кещян В. История биржи. – М., 1996.
10. Куделко С. М., Эпштейн А. И. Бизнес начался не вчера // Деловая жизнь. – 1993, 1994.
11. Ларин Ю. Частный капитал в СССР. – М., Л., 1927.
12. Никитина В. К. История российского предпринимательства. – М., 2001.
13. НЭП: взгляд со стороны. – М., 1991.
14. Посошков И. Т. Книга о скудности и богатстве и другие сочинения. – М., 1951.
15. Правда Русская. Т. 2. Комментарии. – М., Л., 1947.
16. Предпринимательство и предприниматели в России от истоков до начала XX века. – М., 1997.
17. Пушкарев Л. Н. Менталитет и культура предпринимательства России XVI – XIX вв. – СПб., 1996.
18. Российское законодательство XI – начала XX веков. Т. 1-8. – М., 1983 – 1988.
19. Частный капитал в народном хозяйстве СССР. Материалы комиссии ВСНХ. – М., Л., 1927.
20. Шепелев Л. Е. Акционерные кампании в России. – Л., 1973.

Приватне підприємництво 1 курс, 1 семестр

Контрольні питання до іспиту

1. Поняття "підприємництво" та його трактування в працях зарубіжних дослідників.
2. Етнічне та вимушене підприємництво.
3. Дослідження феномену приватного підприємництва у працях вітчизняних вчених.
4. Вплив релігійного чинника на прояв і розвиток приватної ініціативи.
5. Персоналії українських та російських підприємців другої половини XIX ст.
6. Меценатство та його розвиток в Російській імперії в першій половині та середині XIX ст.
7. Колективістські форми приватнопідприємницької діяльності.
8. Торгові дома в Україні та Росії та їх роль в економічному житті.
9. Біржі: їх виникнення та функціонування в Україні та Росії в дореволюційні часи.
10. Акціонерні компанії та їх розвиток в дореволюційний період.
11. Руська Правда про підприємницьку етику.
12. С. М. Булгаков та В. Зеньковський про вплив релігійного чинника на прояв та характер підприємницької активності.
13. Нова буржуазія та її соціокультурні особливості в роки НЕПу.
14. Тіньове підприємництво в умовах радянського режиму.
15. Монополістичні об'єднання та їх роль в економічному житті України на межі XIX – XX ст.
16. Персоналії українських та російських підприємців початку XX ст.
17. Корпоративна організація середньовічного ремісництва в купецькі об'єднання.
18. Розвиток банківської справи в Україні та Росії в післяреформений період.
19. Лихварство як історична форма кредиту та його розвиток в Київській Русі та литовсько-польську добу.
20. Верства буржуазії в Російській імперії наприкінці XIX – початку XX ст.
21. Розвиток приватної торгівлі в Україні в роки непу.
22. Загальна характеристика та основні напрямки діяльності непманів на кредитно-грошовому ринку України.
23. Основні напрямки та наслідки ліквідації приватного підприємництва в радянській державі.
24. Основні напрямки зовнішньої торгівлі в епоху Київської русі та роль купецтва в її розвитку.
25. Дворянське і селянське підприємництво в Україні у XVIII ст.
26. А. К. Алчевський, його підприємницька та меценатська діяльність.
27. Роль українських підприємців у розвитку цукрового виробництва.
28. Іноземний капітал в Україні та Росії наприкінці XIX – початку XX ст.
29. Етнонаціональний склад та економічні позиції буржуазії України (кінець XIX – початок XX ст.).
30. Ярмаркова торгівля та чумацький промисел в Україні (XVIII – середина XIX ст.).

31. Основні тенденції та форми відродження приватногосподарської ініціативи в умовах незалежної України.
32. Приватні товариства, їх класифікація та відмінності.
33. Мануфактурне виробництво та його розвиток в XVIII – на початку XIX ст.
34. Вкажіть різницю між підприємцем дореволюційної епохи та непманом.
35. Зробіть порівняльний аналіз розвитку приватних компаній в дореволюційний час та в роки непу.
36. Проаналізуйте масштаби та методи регулюючого впливу російської та радянської держави на розвиток приватного підприємництва. Яка з держав дієвіше впливала на темпи вітчизняного підприємництва.
37. В чому, на вашу думку, полягає процес незавершеності утворення класу буржуазії в дорадянський час.
38. Вкажіть різницю між поняттями "філантропія", "благодійництво", "спонсорство" та "меценатство".
39. Зробіть порівняльний аналіз етнонаціонального та соціально-професійного складу торгової буржуазії в дореволюційний час і в період непу.
40. Назвіть основні організаційно-господарські та організаційно-правові форми приватнопідприємницької діяльності в Україні в

Шкала оцінювання

Знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

- "відмінно" – студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;
- "добре" – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;
- "задовільно" – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

"незадовільно" – студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.